БАЙЫРЛАЛ-БИЛЕ, ЭШТЕР !

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 257 (11154) | 1979 чылдың ноябрь 7, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

Тиилелгени
еттүр көрүп,
Ленин киирген,
хүрештиве
Тиилээн пролетарий —
бүгүдени эзлээни бо.

В. МАЯКОВСКИЙ.

КРЕМЛЬГЕ БАЙЫРЛЫГ ХУРАЛ

Октябрьның социалистиг Улуг революциязы XX үүс чылдың кол болуушкуну, капитализмден социализмче кижи төрелгетенниң бүгү делегейге төөгүлүг эргелдезиниң эгези болу берген. Улам хөй санныг күрүнелер болгаш улустар Октябрьның тугунуң адаанга туруп ап турар. Бистиң революциявыстың 62 чыл оюн планетаның ажылчы чоннары тайбыңның болгаш күш-ажылдың бүгү Черниң чыруктылыг келир үеэнинің байырлалы кылдыр уткуп турарлар.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң угланыышкынын быжыы-биле эдербишаан, совет улус алдарлыг революсчу хүнүнге коммунистиг тургузуушкунга чаа-чаа чеднишкиннери-биле ужуражып келген. Ага́ар-бойдустуң аар-берге байдалдарын ажып эртпишаан, чер ажылдыглар дүжүт дээш эрес-шудургу демисешкен. Ажылчы чоннарның амыдыралының материалдыг болгаш культура деңнели чайгылыш чок көдүрүп орар.

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң тайбыцга ынакшылдыг ленинчи даштыкы политиказы — империализмниң база реакцияның эжелекчи чимзениишкиннеринге удур идегелдиг камгалал. СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң ГДР-ге болган байырлалга чугаалаан чугаазында идип үндүртүнген, тайбыцга болгаш чавырлыышкынга дүүшкен чаа совет саналдар чер бөмбүрзээниң бүгү улустарының калбак деткимчезин алган. Ук саналдар Европага болгаш бүгү планетага тайбыцны база айыыл чок чорукту быжыглаарынга улуг ужур-дузалыг боолт турар.

Ноябрьның 6-да Москвага, Кремльдиң Съездилер ордузунга, партияның хоочуннары, бүдүрүлге мурнакчылары болгаш чаартыкчылары, эртем болгаш культура ажылдакчылары, министерстволарның болгаш ведомстволарның удуртукчулары, Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң дайынчылары, Москва чоогунуң ажылчы чоннарының төлөөлекчилери Улуг Октябрьның Төрээн чуртунуң чеднишкиннери дээш улуг чоргааралдыг, байырлалдың өөрүшкүзү-биле чыглып келген. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 62 чыл оюн байырлаарынга холбаштыр улус депутаттарының Москва Совединиң болгаш СЭКП-ниң хоорай комитединиң байырлыг хуралы аңаа болган.

Эштер Л. И. Брежнев, Ю. В. Андропов, В. В. Гришин, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, А. Я. Пельше, М. А. Суслов, Д. Ф. Устинов, К. У. Черненко, П. Н. Демичев, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев, Н. А. Тихонов, И. В. Капитонов, В. И. Долгих, М. В. Зимянин, К. В. Русаков, М. С. Горбачёв оларны хуралдың киржикчилери туруп келгеш, диңмиттиг адыш часкаашкыны-биле уткааннар.

Президиумга Чилиниң Компартиязының Чингине секретары Л. Корвалан, Ирак Компартияның ТК-зының Бирги секретары А. Мухаммед, Мурнуу-Барыын Африканың Улусчу организазиязының (СВАПО-нуң) президентизи С. Нуйома, Эквадорнуң Компартиязының Чингине секретары П. Саад база олурганнар.

Залда — хөй санныг даштыкы аалчылар, дипломаттар.

Байырлыг хуралды Моссовет күүскомунун даргазы В. Ф. Промыслов ажыткан.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары А. П. Кириленко «Октябрьның тугу —тайбыцның болгаш депшилгениң тугу» деп илеткел кылган болгаш ону хуралдың киржикчилери чылыы-биле уткаан.

Илеткелди улуг кичээңгей-биле дыңнаан болгаш үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны хөй удаа үзе кирип турган.

Байырлыг хурал доозулган. Залга Совет Эвилелиниң Күрүне гимнизи чаңгыланып турган.

Оон соойда байырлал концерти болган, ол улуг чеднишкинниг эрткен. Аңаа Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң удуртукчулары олурушканнар.

Улуг Октябрьның 62 чыл оюнга турааскааткан байырлыг хуралдар эвилелдешкен республикалар найысылалдарынга, чурттуң өске-даа хоорайларынга база болган.

(СЭТА).

ОКТЯБРЬНЫҢ ТУГУ— ТАЙБЫҢНЫҢ БОЛГАШ ДЕПШИЛГЕНИҢ ТУГУ

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 62 чыл оюнга холбаштыр 1979 чылдың ноябрь 6-да Кремльдиң Съездилер ордузунга болган байырлыг хуралга эш А. П. КИРИЛЕНКОНУҢ илеткели

Эргим эштер!

Хүндүлүг даштыкы аалчылар!

Бүгү-делегей төөгүзүнүң кайгамчык улуг болуушкунунуң эзлечелиг оюн бо хүнүнде байырлап турар-дыр бис. В. И. Ленининиң болгаш ленинчи партияның удуртулгазы-биле улус массаларының 62 чыл мурнунда боттандырганы Октябрьның социалистиг Улуг революциязы мөлчүүрүүнүң болгаш дарлаарының чүс-чүс чылдарда турул келген тургузуунга өлүмүүг согуушкунуу таварыштырып, бистиң чуртувустуң болгаш бүгү планетаның амыдыралынга быжыы-биле кирип, социализмче дорт орукту ажыткан.

Октябрь революциязының өндүр чаагайы чүдел дээрге, оон түңнелдериниң аажок улуг ужур-дузалыында болгаш үре-түңнелдиниде, оон алыс сорулгаларының улуг ужур-дузалыында болгаш сорук книрикчизинде! Бөгүн оон кол түңнели—ССРЭ-де тургустуган сайзыраңгай социалистиг нинтилел, үш диптин кааш-даа чурттарында чаа тургузугнуң бадыткаттынганы, социализмнин делегей системазының тургустунганы болгаш быжыкканы-дыр.

Октябрьның хостакчы агымы XX үүс чылдың бүгү-ле массалыг депшилгелиг шимчээшкиннерин сорук киирген, социализм тургузуушкунун, делегейниң ажылчын аңгызының, колония болгаш чамаарылгалыг чурттарының улустарының, бүгү-ле демократтыг күштерниң демиселин делегейнин революстуг болуушкуну кылдыр каттыштырган. Ол күчүлүг агымның базыышкыны-биле колониализмниң чүдек-бүжар системазы бустун дүшкен, империалистиг тергиделдиг кавызы чыырлып орар. Хамаарышпас, аныяк күрүнелер социалистиг угланыышкынны улам-на төйү-биле шилип ап турар. Баштайгы тиилелгелиг пролетар революциязының салдары-биле тывылган коммунистиг партиялар эм барык бүгү чурттарда ажылдап, коммунистиг шимчээшкин бүгү-делегей хемчээнде калбарган.

Чаа тургузугнуң чаартыкчы утказын аажок улуг күш-биле көргүскеш, социализм — социал чептүг чорук болгаш хостуг эрге-шелээ, күш-ажыл болгаш тайбын-дыр дээрзин Октябрь революциязы бадыткаан.

Октябрьның херээниң чайгылыш чок дараалашкак үргүлчүлели, чогаадыкчы хөгжүлдези болза, бистиң партиявыстың XXIII, XXIV болгаш XXV съездилериниң айытканы амгы үеде политиктиг угланыышкын болуп турар. Ол — совет нинтилелди бүгү талалыг хөгжүдериниче, ону коммунизмче чайгылыш чок бурунгаарладырынче, акыдуңма социалистиг күрүнелериниң чаңгыс эвин болгаш кады ажылдажылгазын быжыглаарынче угланыышкын-дыр. Ол — хосталган чурттар-биле, депшилгениң болгаш демократтияның бүгү күштери-биле найыралды болгаш сырый каттыжыышкынны быжыглаарынче, янзы-бүрү социал тургузуглуг күрүнелериниң тайбын кожа-хелбээ догуннаарынче болгаш делегейге айыыл чок чорукту хандырарынче угланыышкын-дыр.

Партияның иштики болгаш даштыкы политиказын ажылдап кылырына, эртемниг коммунизмнин теориязынга болгаш практиказынга эш Л. И. Брежнев үнелеп четтинмес салыышкынны киирип турар. СЭКП ТК-ның Чингине секретары албан-дужаалга Леонид Ильич 15 чыл дургузунда үре-түңнелдиг ажылдап турар. Бүгү депшилгелиг кижи төрелгетен эш Л. И. Брежневти сыныш дивес марксист-ленинчи, делегейнин коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң шылгаваңгай ажылдакчызы, тайбын дээш, коммунизм идеалдарының тиилелгези дээш чалбыыштыг демиселчи кылдыр көрүп турар. Бистин чуртувустуң сайзырангай социализмниң бедиктериниче үнгени, ССРЭ-ниң чаа Конституциязын ажылдап кылганы, социалистиг дем каттыштырылгазының делегей ареназында туруштарының быжыкканы, делегейнин дүшкүүрлүг чорукчы чавырылдыраринче шилчиишкин чергелиг амгы үениң ыңдыг улуг боттанган ажылчеректери партияның болгаш күрүнениң бажында Леонид Ильичнин идей-теоретиктиг, политиктиг болгаш организакчы ажыл-чорудулгазы-биле холбаалыг.

Кижи төрелгелеп депшилгенин Октябрь революциязындан салдынган шугуму шын болуп турарын амыдырал болу бадыткаан. А шын болган ол шугум улустарның эргеажыктарынга болгаш күзелчүткүлдеринге таарышкан болгаш тиилеттирбес!

Октябрьның херээниң чайгылыш чок дараалашкак үргүлчүлели, чогаадыкчы хөгжүлдези болза, бистиң партиявыстың XXIII, XXIV болгаш XXV съездилериниң айытканы амгы үеде политиктиг угланыышкын болуп турар. Ол — совет нинтилелди бүгү талалыг хөгжүдериниче, ону коммунизмче чайгылыш чок бурунгаарладырынче, акыдуңма социалистиг күрүнелериниң чаңгыс эвин болгаш кады ажылдажылгазын быжыглаарынче угланыышкын-дыр. Ол — хосталган чурттар-биле, депшилгениң болгаш демократтияның бүгү күштери-биле найыралды болгаш сырый каттыжыышкынны быжыглаарынче, янзы-бүрү социал тургузуглуг күрүнелериниң тайбын кожа-хелбээ догуннаарынче болгаш делегейге айыыл чок чорукту хандырарынче угланыышкын-дыр.

Партияның иштики болгаш даштыкы политиказын ажылдап кылырына, эртемниг коммунизмнин теориязынга болгаш практиказынга эш Л. И. Брежнев үнелеп четтинмес салыышкынны киирип турар. СЭКП ТК-ның Чингине секретары албан-дужаалга Леонид Ильич 15 чыл дургузунда үре-түңнелдиг ажылдап турар. Бүгү депшилгелиг кижи төрелгетен эш Л. И. Брежневти сыныш дивес марксист-ленинчи, делегейнин коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң шылгаваңгай ажылдакчызы, тайбын дээш, коммунизм идеалдарының тиилелгези дээш чалбыыштыг демиселчи кылдыр көрүп турар. Бистин чуртувустуң сайзырангай социализмниң бедиктериниче үнгени, ССРЭ-ниң чаа Конституциязын ажылдап кылганы, социалистиг дем каттыштырылгазының делегей ареназында туруштарының быжыкканы, делегейнин дүшкүүрлүг чорукчы чавырылдыраринче шилчиишкин чергелиг амгы үениң ыңдыг улуг боттанган ажылчеректери партияның болгаш күрүнениң бажында Леонид Ильичнин идей-теоретиктиг, политиктиг болгаш организакчы ажыл-чорудулгазы-биле холбаалыг.

Кижи төрелгелеп депшилгенин Октябрь революциязындан салдынган шугуму шын болуп турарын амыдырал болу бадыткаан. А шын болган ол шугум улустарның эргеажыктарынга болгаш күзелчүткүлдеринге таарышкан болгаш тиилеттирбес!

Совет кижилер—17-ги чылдың революстуг тулчуушкунарының маадырларының ажыл-херектеринин дорт салгакчылары болгаш уламчылакчылары — бурунгаар депшилгелиг кижи төрелгетен Октябрьның орук баштакчы ошпес сылдызының адаа-биле угаазылап болгаш демисежип турар ол чугаалаарының бүгү барымдаалары бар!

I. ЧОННУҢ ЧААГАЙ ЧОРУУНГА, БҮГҮДЕНИҢ БОЛГАШ КИЖИ БҮРҮЗҮНҮҢ ЭРГЕ-АЖЫКТАРЫНГА

Эштер! Бистиң чонувустуң бүдүрген ажыл-ижи шынаала кедергей улуг. Оларны тодаргайы-биле көргүзер төлээде, амгы үениң бедиктериниче бистиң шимчээшкининистин эге пунктузу кандыг турганы дээрзин сактып көөрү ажыктыг.

«Совет эрге-чагырганы тургускан үеден бээр эрткен 2 ай болгаш 15 хонук дургузунда» Улус Комиссарларының Чөвүлелинин ажыл-чорудулгазының дугайында илеткелди В. И. Ленин Советтерниң III Бүгү-россия съездизинге 1918 чылдың январының 24-те кылган. Ол болза хайныышкынныг, эргилделиг үе турган. Тонагдаттырган чуртту империалистиг дайындан сонгаарладыышкын чок ундүрери, ону аштан болгаш үрегдээшкинден камгалан алыры, политиктиг эрге-чагырганы казыткан дарлакчыларның удурланыышкынын сый шаварыы херек турган.

Революцияның кол сорулгалары — Совет күрүнени тургузарының, социалистиг экономиканы болгаш культураны тургузарының, чаа нинтилел харылзаалаарының эн нарын четкилерин ажылдап кылырының, күш-ажылдың медерелдиг сагылга-чүрүмүн бадыткап тургузарының сорулгалары шинтпирлии-биле тургустунуп келген. Ынчаарга ол бүгү дээрге «төөгүге көстүп көрбээн, номнардан номчуп ап болбас чаа херек» болуп турган деп. Ленин онзалап демделгээн.

Кандыг-даа сорулгаларны массар шинтпирлеп шылдар дээрзинге оларны В. И. Ленин бүзүреткен. Ажылчын болгаш тараачын кижилер күрүнени эргелеп башкарар харык чок, чаа нинтилел уклаын олар тургузуп шыдавас дээр янзылыг ойлук чок бүрүзүз үзел-бодаллан ажылчы коллективтиң туулунга келир адырлырынга дузалазарының эргежок чугулазының дугайын ол чугаалаан.

Совет эрге-чагырганың тиилелгези болза «хажык чогу-биле базы шинтпирлии-биле массаларга даянмышаан, нинтилелдиң эн-не дарлаткан, ядыы-түренги бөлүктерин чаа амыдыралче оттурарын, социалистиг чогаадылгаже көдүрерин бодунун сорулгазы деп санавышаан, социализмниң алыс үндезин сорулгаларын оон эн-не эгезинден тура боттандырып эгелээни-биле чедип алдынар» деп, революцияның баштынчызы өөреткен.

Бис мынча деп дүрүм ёзугаар чоргаарал-биле медеглеп болур бис: социализмниң алыс үндезин сорулгалары бистиң канчаар-даа аажок улуг чуртувустуң амыдыралында боттанган. Социализм эртем идеязы турганындан практиктиг боттуг амыдырал болу берген. Ынчаарга Октябрьның Төрээн чурту херек кырында боттуг социализмниң баштайгы чурту болу бергени-биле бис аас-кежиктиг бис!

«...Кажан шагдан бээр чер кырында туруп келген чаңгыс-даа нинтилел улус массаларга, ажылчы чоннарга социализмнин кылганы ышкаш ынча үүлүг кылып көрбээн болгаш кылын шыдавас» деп, эш Л. И. Брежнев онзалап демделгээн. Бисте чептүг, буянныг нинтилел системазы догуннап турар. Күүлүг индустрияны тургускан, көдээ ажыл-агыйны коллективтиг принциптерге чаарткан. Социал өскээнишкек чоруктуң орнунга эш хуузунун калы ажылдажылгазының болгаш бот-бодунга дузалажылганың харылзаалары тургустунган.

Социализм күш-ажылдың кижизин улуг төөгүлүг бедиктче көдүрүп үнүргеи, ону нинтилелдиң кол кижизи болдурган. Хостуг кижиниң хостуг күш-ажылы бисте ёзугуг-ла нинтилел үүле-херээ, алдарының болгаш маадырлыг чоруктун херээ апаргын. Бүдүрүлгениң мурнакчылары болгаш чаартыкчылары, экономиканың, эртемнин болгаш культураның хөгжүлдезин хандырып турар бүгү-ле кижилер социализм чуртунун хүндүлүг хамаатылары болуп турар. Бир эвес чоннуң чаагай чоруушга ак сеткилдиг болгаш кызымак шудургу ажылдап турар болза, кижи бүрүзүнүн күш-ажылы — ол дээрге тургузукчу, нинтилелге ужур-дузалыг күш-ажыллыр.

А бистиң чонуьус кайы хире культурлуг көдүрүүшкүнү болдурбады дээр! Советтер чуртунда бүгү-нинтиниң мыялла алган ортумак өөреднилгезин боттандырып, дээди өөредилге черлериниң калбак четкизи ажылдап турар. Бөгүн бисте 140 миллион хире кижи дээди болгаш ортумак (долу-болгаш долу эвес) эртемниг болуп турар. Ынчаарга делегейниң социалистиг эвес кезээнде амга чедир-ле миллиард хире кижи номчуп база бижип билбес болуп турар.

Бир эвес Ленинниң салганы «удургукчуларны болгаш организакчыларны улус массалардан үндүрүп алырының сорулгазы» нинтпирлеэзин турган болза, социализмни тургузары болдунар арга чок турган нйик. Күрүне ажылдакчылары, социалистиг индустрияның болгаш көдээ ажыл-агыйның организакчылары, шериг начальниктери болгаш полководчулар чоннуң ханы ортузундан, ставоктардан болгаш тараа шөлдериннен депшип үнген.

Бистиң күрүневис — ол дээрге чоннуу болгаш чонга бараан болуп турар күрүнедир. Ажылчы чоннар бодунуң эрге-чагырганын соңгуп алганы 2 миллион 200 муң кижилиг улус депутаттарының Советтерин дамчыштыр боттандырып турар. Оон аңгыда 30 миллион ажыг активчилер Советтерниң хүн бүрүлеги ажылынга дузалажып турар. Социалистиг демократияның системазында профэвиледдериниң, комсомолдун, эртем-техниктиг нинтилелдерниң, чогаадыкчы

(Уланчызы 2-ги арында).

«ПРАВДА» СОЛУННУҢ КОРРЕСПОНДЕНТИЗИНГЕ

ЭШ Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ ХАРЫЫЗЫ

Айтырыг. ССРЭ-ниң Барын талакы районнарында тарады тургускулаан ортумак ыракшылдың ядролуг чепсектериниң саны Барын Европага ындыг боо-чепсектерни немей тургуспас ындыг таварылгада, амгы деңнелге бодаарга, оон кызыларына Совет Эвилелиниң беленинин дугайын бо чылдың октябрь 6-да Берлинге чүве чугаалаан медеглээн болгай силер. Силерниң бодап турарыңар-биле алыр болза, бо айтырыгны херек кырынга шинтпирлээринче эгелеп киринкен туруп болур ирги бе?

Харыы. Берлинге чугаа үезинде бистиң кылган саналывыс шериг талазы-биле чавырлыышкынын болгаш Европа дипке боо-чепсекти кызыгаарлаарының айтырыгларының бүгү комплекизин шинтпирлээрин бурунгаар шимчедир эчис сорулгалыг. Европага тайбын болгаш айыыл чок чорук кымга-ла үнелиг болдур, олар шуптузу ону шын билип алганнары ол саналга баштайгы харылзалар көргүзүп турардыр. Европа дипке боо-чепсекти эңдере бүдүрерин, ылангыя ортумак ыракшылдың ядролуг чепсектерин удам-на күштелдирериниче бо херекти угландырарын күзээр кижилерге ол санал таарышпаан болбайн аан.

Ол чепсектиң дугайында айтырыгны херек кырынга шинтпирлээри-биле чүү канчаарыл дээрге, бо талазы-биле орук чаңгыс —чугаалажыышкыннарны эгелээр херек. Совет Эвилели олче озалдадыышкын чокка эгелеп кирер херек деп санап турар. Бистер аңаа белен-даа бис. Барын чүк чурттарының сөзү арткан. Ынчалза-даа байдалды нарыладыптар, эки түңнелдерни чедип алырынга шаптыктаар, ындыг дүвү-далаш хөлелиишкиннер кылбазы чугула. Үстүнде айыттыган чепсектерни бүдүрүп үндүрериниң болгаш Барын Европага таарыштыр тургузарының дугайында кандыг-даа шинтпирлерни чугаалажыышкыннарның төнчүзүнге чедир хүлээп албас болза, ындыг түңнелдерни чедип алырынга идегел улуг болур. Бир эвес НАТО-га ындыг шинтпирлерни хүлээп аптар болза, ол идегелдер оскундурар апаар.

База бир чүүлдүң дугайын чугаалаар апаар.

Совет Эвилели болгаш Варшава керээзиниң киржикчилери өске-даа чурттар ядролуг, ол ышкаш ядролуг эвес-даа чепсекти бот-боттарынга удур бир дугаарында ажыглаарындан ойталаарын нинти-европа чөвүлел хуралынга киришкеи бүгү күрүнелерге сүмелээн. Ол саналга бистер харымны ам-даа албаан бис. Ындыг чепсекти бүдүрериндеи болгаш садыл алырындан ойталавышаан, ону бодунуң девискээринде тутпайн турар ындыг күрүнелерге удур ядролуг чепсекти Совет Эвилели ам-даа ажыглавас дээрзин мен база катап бүгү харысалгалыы-биле демдеглексеп каап тур мен. Бистер чогуур хүлээлгелерни сонуургалдыг кандыг-даа күрүне-биле алыысына белен бис.

Тыванын ажылчы чонунга байыр чедириишкиннери

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 62 чыл оюнуң байырлалының бүдүүзүнде СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң адрезинге байыр чедирген телеграммалар СЭКП Бурят, Калмык, Якут обкомнарындан, ол автономнуң республикаларның Дээди Совединиң Президиумнарындан болгаш Министрлер Чөвүлелдериндеи, СЭКП Алтай, Красноярск крайкомнарындан болгаш крайкүүскомнарындан, СЭКП Даг-Алтай, Иркутск, Хакас, Чита обкомнарындан болгаш облкүүскомнарындан, ССРЭ-ниң Күрүнеиниң айыыл чок чорук комитединиң кызыгаар шериглериниң шериг чөвүлелиндеи болгаш политиктиг эргелелиндеи, Сибирьниң Кызыл Туктуг шериг округунуң шериг чөвүлелиндеи болгаш политиктиг эргелелиндеи, МАРН Убса-Нур, Завхан аймак комитеттериндеи болгаш айкүүскомнарындан келген.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң шинтпирлерин, онгу беш чылдың дөртүү чылының социалистиг хүлээлгелерин болгаш планыг онаалдаларын күүседириинге чаа-чаа чеднишкиннерни чедип алырын, ол ышкаш чаагай кадыкшылды, улуг аас-кежиин Тыванын ажылчы чоннарынга телеграммаларда күзеп турар.

ДҮҮН КЫЗЫЛГА

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 62 чыл оюнга турааскааткан СЭКП Кызыл хоорай комитединин болгаш улус депутаттарының хоорай Совединиң байырлыг хуралы дүүн республиканың хөгжүм-шин театрынга болуп эрткен.

Байырлыг хуралды улус депутаттарының Кызыл хоорай Совединин күүскомунуң даргазы Ш. Д. Куулар ажыткан. СЭКП Төп Комитединин Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневти баштадыр. СЭКП Төп Комитединиң Политбюрозунуң составын байырлыг хуралдың хүндүлүг президиумунга хуралдың киржикчилери аажок улуг сорук киринишкиниг соңгаан.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 62 чыл оюнуң дугайында илеткелди СЭКП-Тыва обкомунуң бюро кежигүнү, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазы Ч-Д. Б. Ондар кылган.

Байырлыг хуралдың соңгуунде оон киржикчилеринге байырлалдың улуг концертин көргүскен.

Октябрь байырлалынга турааскааткан байырлыг хуралдар Ак-Довурак, Чадаана, Шагаан-Арыг, Туран хоорайларга, районнар төптеринге, суурларга эрткилээн.

ОКТЯБРЬНЫҢ ТУГУ—ТАИБЫҢНЫҢ БОЛГАШ ДЕПШИЛГЕНИҢ ТУГУ

(Эгези 1-ги арында).

эвилелдериҢ ойнап турар ол чугула ролю чокка бистиҢ интилел-политиктиг амыдыралывысты бодаары болдунмас. КүрүнеиҢ херектеринге, ажылагый болгаш социал-культура сорулгаларын шинтирлээринге хамаатыларыҢ киржириин болдунар аргазын ССРЭ-ниҢ чаа Конституциязы калбартыкан.

Эштер! ДарлакчыларыҢ аспаанаҢ адаанга чүс-чүс чылдарда туруп келген күш-ажылчы чурттакчы чонну ол хире кыска үе дургузунда чаа амыдыралче көдүүлүптериниҢ чижээн төөгү көрбээн. Ынчаарга ССРЭ-ге шак ындыг кодуруулуушкуунуҢ чаңгыс эвес база он-даа эвес, а харын чүс ажыг нацияларыҢ болгаш улустарыҢ ажылчы чоннары кылган!

Чүгле ол фактыны безин бодап көрүнер даан! Капиталистиг тургузугуҢ үезинде чаңгыс күүнеиҢ иштинге ийиш нация безин тайбың кады чурттап шыдавас, чүге дээрге тергиндекчи ажылар национал ден эргелиг эвес чоруктуҢ политиказын чорудуп база национализмниҢ ёзузу-биле кижилериҢ медерелин төөредип турар. А мурнунда хаанныг ёзуга дарладып чораан улустар ССРЭ-ниҢ составынга киргеш, улуг орус улустуҢ бүгү талалыг дузаламчызы-биле боттарыныҢ материалдыг болгаш угаан-бодал күштериниҢ чечектелиишкинин чедип алган. Бүгү-ле совет улустар чаңгыс аай өг-бүле болуп чурттап, коммунистиг тургузуушкуунуҢ иниги хөрээн бүдүрүп турар!

ОктябрьниҢ ажыктаны төөгүлүг оруукка бис амыдыралдыҢ чаа, социалистиг овур-хевирин доктаадып тургускан бис, ол амыдыралдыҢ буржуаз овур-хевириҢге удурланыштыр туруп турар. Коллективизм, социалистиг Ада-чуртуҢга чалбыыштыг ынакшыл, ажылчы чонныҢ интернационалчы эп-сеткил каттыштырылгазыныҢ идеязыҢга бердинген чорук — ол дээрге революстуг демиселге, күш-ажылга болгаш Төрээн чуртун камгалаарыҢга бадыткаттынып тургустунган дээди үнелиг үүлдер-дир. Ол үүлдер бистиҢ медереливистиҢ чарылбас кезээ апарган, совет улустуҢ хан-дамырында сиңиккен. Совет кижиниҢ сагыш-сеткилиниҢ, чаагай чоруу-биле неметтиниҢ, аңаа бүүдүрелди болгаш быжыг туруштут чорукту берип турар ол үнелиг үүлдерни бис өске кандыг-даа үүлдер-биле солувас бис! Ол дээрге, эштер, төөгүүн күр чер-биле коммунизмче орукту салып турар чаа делегейниҢ баштайгы тургузукчуларыныҢ ыдыктыг чаалгазы-дыр!

Социал-экономиктиг политиканыҢ үндезинниге партия совет кижиниҢ эрге-ажыктарын салып турар. Күш-ажылдын бүдүрүкчүлүүн бедидериниҢ сорулгазын шинтирлеп тура, бистиҢ интилелиивис кижилериҢ физиктиг болгаш психологтуг туруушкуну-биле артык орулга-кончаа алыр дээш капиталистиг монополияларыҢ методтарын ажылган шыдавас болгаш ажылгаваан турар. Оон-биле кады ол монополиялар хөй миллион ажылчы чонларны ажыл чокка арттырып турар. Мурнунда-ла капитализмниҢ эдеринчизи бооп чораан массалыг ажыл чок чорук амгы үеде онза чидиг шинчилиг болу берген. Капиталистиг сайзырангай чурттарда долузу-биле ажыл чоктарныҢ саны сөөлгү үеде 15 миллион кижиден эвээжевейн келген.

Бисте күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүн өзүлдези көлдүүнда-ла бүдүрүлгениҢ техниктиг эде чепсегленишкинниҢ аргазы-биле кижи факторуй — кижилериҢ кадыкчылыры, ажылдаарын, профессионалдыг белеткелдиг болгаш мергежилин бедидериниҢ негелдерин барымдаалан турган чедип алдынын турар. Ындыг хамаарылга социализмниҢ өндүр чаагай өткаызынга дүүшкек. Оон үезинде эртем-техниктиг дешилгенин түүнелдерин улустуҢ чаагай чорукунга, кижиниҢ хөгжүлдезиниҢ эрге-ажыктарынга ажылган турар.

БодунуҢ революстуг чаалап алышкынарыныҢ болгаш күш-ажылты чедишкиннериниҢ түүнелдерин совет улус улам-на долузу-биле билип турар. Оон чаагай чоруу өскен. Чурттакчы чонуҢ кижи санынга боттуг орулгалар 1979 чылда 1965 чылдың деннелин 1,9 катап ажар, хереглелдиҢ интилел фондуларындан төлелгелер болгаш чингелделер 2,3 катап өзер. Кижиге онаштыр айда орулгазын 100 рубльден ажыг орулгалыг өг-бүлелериҢ саны хөй катап өскен. АҢыш-чем болгаш үлетпүр барааннарын хереглээри улуу-биле көөдүүн.

Улуг чарыгдалдарны негеп турар эн шыңгыы айтырыгларыҢ бирээзи болур чуртталга бажыңнарынын айтырыын шинтирлээриниге бистиҢ чедишкиннеривис онза улуг. Сөөлгү 15 чыл дургузунда 160 млн. ажыг кижи чаа квартираларже көжүп кирген, өйкпе боттарыныҢ чуртталга байдалын экижидип алганнар. Ындыг турбуже, чуртталга бажыңын хереглеп турарлар бисте ам-даа бар. Чуртталга тулуун моон соңгаар-даа улуг хемчээлдерге чорудар. Ог-бүле бүрүү амгы үениҢ таарымчалыг байдалдарлыг аңгы квартиралыг болуруниге партия чүткүп турар.

Совет интилелдиҢ кандыг-даа талазын алыр болза, ында шуптузунда чугула деп-шилге чедип алдынган. Кижиге төлептиг амыдыралын иннаныштыг магалыалын болгаш кижиниҢ боттуг хостуг эргезин берип туварын бадыткап көргүскен. Бүржуаз пропаганданыҢ чаалап турары хосталганыҢ холуксазынын орнуга социализм ёзулуг хосталганы — дарлалдын бүгү хевирлериниҢ хосталганы, бүгү-ниитиҢ чаагай чорук дүйаында сагыш човаг-биле соорук кирген кижиниҢ чогаадыкчы бот-бадыткылын хандырын турар.

БистиҢ улузувустуҢ амыдыралынаҢ тургузуун өскерткен улуг болуушкуннарны делегейниҢ бүгү реакциязынаҢ каржы-дошкун удурланышкынынаҢ байдалдарында боттандырып чоруткан. Бистер иштики контрреволюциннын болгаш империалистиг интервенциянын каттышкан күштерин өйтур шаңар, экономиктиг бүзээлээшкинни ажып эртер, эн-не зар дайынны—фашизмге удур дайынны шыдажып эртер, «соок дайынын» чылдарын ажып эртер ужурга тазарышкан бис. Бо бүгү чорук бистиҢ күштеривисти болгаш курлавырларывысты тургузуушкуунуҢ хөрээнге долузуби-ле бараан болдурар арганы бербейн турганы билдингир болгай.

Бүгү болгаш кандыг-даа дайзынныардан бодунуҢ революстуг чаалап алышкынарын совет улус камгалап ап шыдаан. Эрге-чагырганы холга алган ажылчы чоннарга кандыг-даа агрессияны өйтур шаап шыдаар иннаныштыг чепсектиг күштерлиг болурунуҢ чугулазын бистиҢ дуржулгавис көргүскен. Тайбын дээш могаг чокка демисежип тура, партия болгаш Совет күрүне чурттуҢ камгаланыр аргазын чогуур дециелге тургузар дээш доктаамал сагыш салыышкынын үндүрүп келген. КоммунизмниҢ хөрээнге кызыгаар чок бердинген армиянын болгаш флоттуҢ дайынчылары бодунуҢ патриотчу хүлээлгезин ханызы-биле билип. Улуг ОктябрьниҢ чаалап алышкынарын серемчилелдин-биле камгалап турарлар.

Эштер! ЧурттуҢ перспективазын тайылбырлавышаан, партия быжыган социализм болза амгы үеге чедир чедип алдыкан социал депшилгениҢ эн-не бедик үе-чадазы болур дээрзин барымдаалап көрген. Амгы үеде кажан бистиҢ интилелиивис кончуг улуг экономиктиг болгаш эртем-техниктиг күүлүг апарганда, коммунистиг тургузуушкуунуҢ бүгү фронтузунга улам-на бүүдүрелдин-биле бүрүнгаарлап чоруп болур бис. ОктябрьныҢ 60 чылынын дугайында илетке-лиинге эш Л. И. Брежнев «Сайзырангай» социализмниҢ эргадарын долузу-биле боттандырып чорудары болза бистиҢ хүннеривистиҢ көдүрүүшкүү ол болур. Ол чорук төөгүүн биске онаган харысалгалыг хемчээлин тодаргайлап турар» дээн.

II. КОММУНИСТИГ ТУРГУЗУУШКУНУҢ КОЛ УГЛАНЫЫШКЫНЫНДА

Эштер! Экономика кавызында, коммунистиг тургузуушкуунуҢ ол чугула угланыышкынында бүдүрүлгениҢ ажыктын болгаш ажылдын шынарын бедидериниҢ, эртем-техниктиг дешилгени дүргедилриниҢ, экономиктиг өзүлдениҢ интенсивтиг факторларын эн-не дээштин-биле ажыгларынын чугула сорулгаларын кызымаккайы-биле шинтирлеп турар.

Сөөлгү он беш чыл коммунизмниҢ материал-техниктиг базазын тургузарынга чугула үе-чада болган.

Экономиканын хөгжүлдезиниҢ улуг хемчээлдериге чайчыын калган бистерни кайгадыптар чүве чок. Ынчадра-даа он беш чыл дургузунда кылган бүгү үүлдер бодунуҢ өндүр улуг чаагайы-биле бистиҢ кайгалыг турар. 1965 чылга дешчээрге 1979 чылда улус ажыл-агыйынын кол фондулары бир триллион рубльге өзер. Ол немей өзүлде совет эрге-чагырганын мурнунда турган чылдарында тургускан кол фондуларыҢ үнезинден барык ийи катап ажар. 1966—1979 чылдарда күш-ажылдын бүдүрүкчүлүүнүн өзүлдези 62 миллион ажыг кижиниҢ күш-ажылын камнап алыр арганы бээр. Ол үениҢ дургузунда үлетпүр бүдүрүлгезиниҢ хемчээли 2,6 катап, а эртем-техниктиг дешилгени эн-не улуг хире-чергези-биле тодарадын турар аппарларга —машина тудуунга, электроэнергетиканга, химия болгаш нефтехимия үлетпүрүнге 3,9 катап өзер, «Ба бөлүктүн продукциязы 2,4 катап өзер.

Капитал тудугну дыка улуг хемчээлдиг кылын турар. Үш беш чылдың иштинде үлетпүрүнүҢ беш мүн хире улуг-улуг бүдүрүлгелерин ажыглалга киирер. Амгы үеде ажылдап турар заводтарны болгаш фабрикаларны чаартыры-биле кады алыр болза, ол дээрге эртемниҢ болгаш инженерлиг мурнакчы арганларыҢ чедишкиннери-биле бүткен чурттун херек кырында чаа бүдүрүлге аппарады болур-аур.

Бисте ажыктыг казымалдар-биле байлак чаа-чаа черлерни ажыглалга киирип, бүдүрүлгедевискээрнин улуг-улуг комплекстерин тургузуп турар. Улус ажыл-агыйынга СибирьниҢ болгаш Ыраккы Чөөн чүктүҢ салыышкыны улам улуг болуп кел чылар. Ол бүгү девискээрлер нефтениҢ болгаш газ конденсадынын, хөмүрдаштың, газтын тывыжынын бүгү немелде өзүлдезин, азы барык оон шуптузун, ажылдап кылган электри энергиязынаҢ хай кезиин берип турар. РоссияныҢ күүү-шыдалы «Сибирьдеи немежип өзер» дээрзиниҢ дугайында улуг ЛомоносовтуҢ баш удур билип чуаалааны херек кырында боттанын эгелээн. СибирьниҢ болгаш Ыраккы Чөөн чүктүҢ күрүне хөгжүлдезинге ужурдузазы Байкал-Амур демироруун тудуп доозары-биле улам улгадып болгаш ол бойдустуҢ чаа-чаа байлактарын ажыл-агый эргилдезинге немештир хаара тудар, хоорайларны болгаш үлетпүр төптерин тывылдырар, совет черниҢ ол калбак делгем девискээрин чаартыптар.

Моон алгаш көөрге, коммунизмниҢ материал-техниктиг базазын тургузарынаҢ ажылы чайгылыш чокка чоруп турар-дыр. Бистер бар бүдүрүлге күүзүнге даянын алгаш, моон соңгаар-даа социалистиг индустрияны дей-дескизи-биле хөгжүдер, чурттун экономиктиг күүү-шыдалынын үндезинин — зар үлетпүрүнүҢ күүзүн улам улгаттырар апаар бис. Ол чорук совет кижилерин амгы үениҢ улам сайзырангай техниказы-биле хандырар, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн чайгылыш чокка бедидер, оон таарымчалыг байдалдарын экижидер болгаш чоннуҢ хереглээр бараанларын бүдүрерин көөдүдир арганы бээр.

Эштер! Көдээ ажыл-агыйны бүгү талалыг хөгжүдериниҢ айтырыгларын партия үргүлчү бодунуҢ кичээнгейинин төөнүге тургузуп турар. Амгы үениҢ аграр политиказынын үндезинерин салган СЭКП ТК-ныҢ март (1965 чыл) ПленумунуҢ соонда колхозтарныҢ болгаш совхозтарыҢ экономиказын быжыглаар талазы-биле улуг ажыл кылдынган. Көдээ ажыл-агыйынаҢ кол бүдүрүлге фондулары 1965 чылда турган дециелден 1979 чылда 3 катап ажыг болур, а энергия күүзүнү барык 2,5 катап улгадыр. Суг ажыл-агыйы болгаш мелиорация, мал ажылынга болгаш мал чемнери бүдүрериҢге хереглээр машина тудуушкуну, микробиологтуг үлетпүр дээн ышкаш ындыг чаа-чаа адырлар тургустунган. Кара эвес хөрзүниҢ черни чаартырыныҢ программазын боттандырын турар. Ажыл-агыйлар аразынын специализациязынга болгаш агро-үлетпүр интеграциязынга үндезилээш, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин специализастаары улам-на ханы, хөй талалыг болуп кел чыдар.

БистиҢ колхоз-совхоз бүдүрүлгевистиҢ кайы хире өскенин бистиҢ чурттун чер ажылынаҢ бүгү төөгүзүнде эн бедик дүжүттү — 237 миллион тонканы алган эрткен чыл илереткен. Көдээ ажыл-агыйынын нинти продукциязынын чылда ортумак хемчээли тоску беш чылдың дециелинден 11 миллиард рубльге, азы 10 хуу улгадыр.

Бо чылдың түүнелдеринге агаар-бойдустуҢ аар байдалдарынаҢ улуг салдар чедиргени харааданчыг. Колхозчулар болгаш совхозтар ажылдакчылары бойдустуҢ болуушкуннарынын үржүктарын чиигедир дээш улуг күштү үндүрүп ажылдаанар. ХоорайларныҢ ажылчы чоннары, совет дайынчылар, студентилер көдээге улуу-биле дузалаанар.

Ол дугайын чугаалап тура, Төрээн чурттун шыгжамырынга бир миллиард 250 миллион пуд тарааны урган КазахстанныҢ тараажыларынын шыгтарангай тиилелгезин демделевейн барын болбас. Ол күш-ажылчы маадырлыг чорукту СЭКП ТК бедин-биле үнелээн.

Күрүнеге 4 миллион ажыг тонна тарааны саткан орен-бургчулар аңаа база улуг улуун киирген. Узбекистан, Молдавия, Омск, Челябинск, Амур, Хмельницк, Тернополь областар болгаш кандаашкынга таварышпаан өске-даа республикалар болгаш областар-даа тараа белеткелиниҢ планнарын база чедишкиниг күүсеткен. АлтайныҢ, КубаныҢ, БашкирияныҢ, Новосибирск областыҢ тараажылары база эки түүнелдерлиг болган. ХөвеениҢ эки дүжүү алдынган — белеткел черлеринде ол 7,5 миллион ажыг тонна дужаатынган. Картофельди, ногааларныҢ кол хевирлерин болгаш өске-даа продукцияны эрткен чылдынган хөйну ажаан алган.

Мал ажылын хөгжүдериниҢ берге байдалдары түрүү-даа, эштти, сүтү, чуурганы болгаш дуктуу бүдүрөөн бо беш чылдың 4 чылдарынын түүнелдери-биле алырга чаңгыс аай сорулга-дыр, ынчангаш ону партийжи принципиалдыг болгаш чүткүүлүг ёзу-биле шинтирлээр херек.

Эштер! Экономиканы улам ыцай чедишкиниг хөгжүдер, коммунизмниҢ материал-техниктиг базазын тургузар сорулга-биле партия ТК-зы эш Л. И. БрежневтиҢ инициативазын ёзугаар чаа улуг хемчеглерни толевилээн.

Хамыктың мурнунда одаар чүүл-энергетика комплекзиниҢ күүлерини немей өстүрер, оон структуразын экижидер дугайында чугаа чоруп турары ол. Одаар чүүл тывыжын көөдедиринче, атом энергетиказын болгаш гидроэнергетиканы хөгжүдеринче чүткүл салдынып турар. ЭкибастузтуҢ болгаш Канск-АчинскиниҢ чиик ортектиг, байлак хөмүр-даштарынын базазынга одалга-биле ажылдаар электростанциялар тудуу калбарар. Төпче болгаш Уралдын үлетпүрлүг районнарынче электроэнергия дамчыдын бээри-биле келергей улуг күштүг электри дамчыдылгаазынын хөвар дээн шугумнарын тудуп эгелээн. Электри энергиязын алырының чаңчыл болбаан чаа достерин болгаш методтарын эртем ёзузу-биле дилеп тыварын күүеннишкиниг чорудуп турар, одаар чүүлү, электри болгаш чылыг энергиязын камнаар, продукция бүдүрериҢге оларны чарыгдаарынын болдензиин кызырар талазы-биле ажыл идепкейжин турар. Нинти күрүениҢ эртемге даянган, экономика талазы-биле үндезилелдиг программазын ажылдап кылын турар. Оон алыс сорулгазы — энергетиканың мурнады хөгжүүрүн хандырары, улус ажыл-агыйынын бүгү техниктиг баазазын сайзырангайжыдары болур.

Кара болгаш өөнүт металлургия бүдүрүлгелериниҢ техниктиг деннелин көскүзүби-ле бедидери, металл продукцияларынын дешилгелиг болгаш камналгалыг хевирлериҢ бүдүрүн үндүрерин көрдүүн турар. Полимерлиг материалдарны, химиктиг волокноларны, эки шынарлыг минералдыг чемишчидилгелерни бүдүрүп үндүрерин калбартыр деп сорулга химия үлетпүрүнүҢ мурнунда туруп турар. Улус ажыл-агыйынын техниктиг эде чаартылгазынга кол рольду ойнаар машина тудуушкунуулам бедик темп-биле хөгжүүр. Демир-орук болгаш транспорттуҢ өске-даа хевирлериниҢ техниктиг баазазын быжыглаарынче, оларның ажылын организастаарын сайзырангайжыдарынче, чүүк сөөртүлгезин база пассажирлер аргыштырылгазын экижидеринче улуг күженнишкин салдынын турар.

Өске айтыыглар-биле бир дөмей, бо чугула айтыыглар бистиҢ Төрээн чуртувустуҢ хөгжүлдезинге бурунгаар чаа базым болур дараазындагы, он бирги беш чыл планынга чугаажок кирген турар апаар.

Эштер! ЧурттуҢ салым-чолун бодунуҢ холунга алган ажылчы чоннар ажыл-агыйны чорударынга өөренирин, эргелеп башкарылгага өөренирин эргежок чугула сорулга кылдыр В. И. Ленин санап чораан. Бо талазы-биле мөөнеп алган дуржулгавыс кайы-даа хире хөй болза, чедип алган үүлдерге оожургавас ужурлуг бис. Амыдыралчаңгыс черге турбас, ол эртемге болгаш эргелеп башкарылганын практиказынга чаа-чаа бедик негелдерни салып турар. Ынчангаш СЭКП Төп КомитединиҢ «Ажыл-агый механизмни улам ыцай сайзырангайжыдарчынын болгаш партия база күрүне органнарынын сорулгаларынын дугайында» докладаалы, СЭКП ТК-ныҢ болгаш ССРЭниҢ Министрлер ЧөвүделиниҢ «Планнаашкынны экижидер болгаш бүдүрүлгениҢ ажыктын база ажылдын шынарын бедидериге ажыл-агый механизмнин салдарын күштелдирер дугайында» докладаалы улуг ужур-дузалыг документилер боон турар.

Бо документилерде көрдүнген комплекстиг хемчеглериниҢ практиктиг боттанынышкыны бүдүрүлгениҢ ажыктыг чоруун бедидер арганы бээр болгаш улус ажыл-агыйынга эки түүнелдиг көргүзүүлерни кедип алырын хандырар. Эргелеп башкарылганы сайзырангайжыдарынын бүгү утланышкынын демократтыг централизмниҢ быжыг принципте-ринде үндезилеттиинин турар. Ол чүл дээрге улус ажыл-агыйын план ёзугаар удуртуру быжыгын, күш-ажылчы коллективтериҢ инициативазын көдүреринге делгем аргаларын ажыттынып турары ол болур.

Бистер амгы үеде онгу беш чылдын доостур үезинге чоокшулап келген бис. Оон эрткен чылдарының дургузунда улуг ажылдар кылдынган. Үлетпүр продукциязының нинти хемчээли дөрт чылдарын дургузунда, тоску беш чылдың ол үезинге дениэрге, 600 миллиард рубльге көвүдээн. Мун-муҢ күш-ажылчы коллективтер, миллион-миллион мурнакчылар ОктябрьныҢ байырлалын беш чылдың дөрт чылдарынын планын ажып күүсеткен эки чедишкиннери-биле уткып турар. Бүгү улустуҢ социалистиг чарыжынын бирги одуруунда найысылалывыс Москваның болгаш Ленинградтын ажылчы чоннары чоруп орар. Хожудан турарлар чок ажылдаар. «Ажылчын эстафета» деп принцип ёзугаар чарыш, продукцияның шынарын эргелеп башкарарының комплекстиг системазын шингээдири, күш-ажылды организастаарының шекин болгаш ипатов методтары, бүдүн бригада-биле керээ ёзугаар ажылдаары дээш оон-даа өске депшилгелиг эгелекчи саналдар бүгү чурттта нептерээн.

БүдүрүлгениҢ мурнакчыларынга болгаш чаартыкчыларынга, чурттун бүгү ажылчыларынга алдар болгаш мактал!

Партияның экономиктиг политиказы-биле чепсегленген совет улус Октябрь чуртунуҢ бүгү талалыг хөгжүлдезинге чоокку чылдарда чаа-чаа чедишкиннерни чедип алыр дээрзинге чигаанныг турбас.

III. КОММУНИЗМНИ ТУРГУЗУП ТУРАР КҮШ-АЖЫЛЧЫ МАССАЛАРНЫ БАШТАВЫШААН

Эштер! Бистер, совет кижилер, делегейни революстуг ёзубиле чаартырының төөгүлүг инициативазын көргүскен улуг партияның шылгаттынган удуртулгазының адаа-биле ажылдап турарывыска чоргаарланыр бис. Чүгле ол партия **«бүгү улусту социализмче баштап,** чаа тургузугну организастап, углап башкарып шыдаар, бүгү ажылчы чоннарның башкызы, удуртукчузу, баштынчызы бооп шыдаар» деп, Ленин бижээн.

СЭКП-ниҢ онзаланын турар кол үүлү болза, оон ажылчын ангының болгаш бүгү ажылчы чоннарның хөрээнге кызыгаар чок бердингени, оон политиказының ангы талазы-биле принципиалдыг чорду болгаш революстуг чайгылын чогу болур. Партия совет улусту Октябрьның орузу-биле иниитилел хөгжүлдезинин чаа-чаа бедиктерин чедип алырынче аппар чыдар. СЭКП марксизм-ленинизмниҢ өөредиин чайгылыш чок удуртулга болдуруп, ону боттуг үүлдерни база чурт иштинин болгаш даштыкы факторларны катыштыр алгаш, эртемге үндезилеп анализтээриниҢ үндезинге чогаадыкчы ёзу-биле хөгжүдүп турар.

ТК-ныҢ октябрь (1964 чыл) Пленуму СЭКП-ниҢ амыдыралынга чугула үе-чада болган. Партия хүрээлеңинин чаңгыс эвин быжыглаарынга, амгы үе-чадада партияның политиказын ажылдап кылырынга, партийжи амыдыралдың болгаш удуртулганын нормажиҢектериниҢ Ленинчи принциптерин тургузарынга ол алдарлыг рольду ойнаан.

Партияның чон мурнунга алдар-ады канчаар-даа аажок улгаткан. Нинтилел хөгжүлдезиниҢ өйү келген айтыыгларын чогуур үезинде тодарадыр, оларны шинтирлээриниҢ арга-оруктарын айтып бээр болгаш чаа-чаа чедишкиннерни чедип алырынче масса-ларны мобилизастап шыдаар аргазы-биле партия бодунуҢ политиктиг баштынчызы болгаш организаторжу ролюн хүн бүгү, шак келген тудум бадыткап турар.

Партияның нинтилел амыдыралының бүгү талаларынга политиктиг, организакчы болгаш идейлиг салдар чедирер аргалары кажангызындан артык өскен. Совет улус төрээн партиязынга кызыгаар чок бүүдүрелин плерегейлевишаан, аңаа чаа күштерин доктаамал берип турар. Партияның XXV съездизи болуп эткен үеден бээр оон хүрээленинге ажылчы чоннарның 2 миллион 377 мүн эн эки төлөлекчилери кирген.

Бөгүн бистиҢ партиявыс ол дээрге 400 мүн партия эге организациларында каттышкан 17 миллион коммунистер-дир. Ол дээрге, эштер, ёзулуг-ла чогаадыкчы улуг күш-тур! А партияның политиказын бүгү улустуҢ чаңгыс эп-сеткилдиг деткишкини ол күштү хөй-хөй катап улгаттырып турар. Ленинчи партия биле совет улус боттарының бүзүлбас чаңгыс эвилеле бүгү делегейге төөгүлүг ужур-дузалыг ажыл-херектерни бүдүрүп каар аргалыг.

Партия бодунуҢ эвеноларының ажыл-чорудулгазы амгы үениҢ негелделеринге улам доолу дүүшсүн дээш көшкаш дивес кичээнгей салып турар. СЭКП ТК-ныҢ сөөлгү үеде хүлээн алган докладаалдарында дыка хөй партия комитеттериниҢ болгаш организациларының ажылын анализтээн, оларның сорулгаларын тодаргайы-биле айыткан. Партия организациларының бүгү-ле организакчы болгаш политиктиг ажылын экижидериниҢ бижыг үндезинин партийжи марксизмниҢ нормажиҢектерин чайгылын чокка сагыры, партияның иштики демократизазын, принципиалдыг шүүлүмүүлелди болгаш бот-шүүлүмүүлелди калбартыр, удуртулганың стилин сайзырангайжыдары болур деп, ТК демделеп турар.

Амгы үеде партия организациларында эзлчеглиг отчёттар болгаш соңгулдалар чоруп турар. СЭКП-ниҢ XXV съездизинин, СЭКП ТК-ныҢ Пленумларының шинтирлерин, эш Л. И. БрежневтиҢ коммунистиг тургузуушкуунуҢ айтыыгларының талазы-биле айтыышкынарын күүселер дээш партия организациларының, оларның удуртукчу органнарының ажылын коммунистер ханызы-биле, бүгү талалыг чугаалажып көрүп турар. Ол политиктиг чугула кампания партияның бүгү ажылын экижидериге, беш чылды чедишкиниг доозарынче ажылчы чоннарны мобилизастаарынга деткимче бээр дээрзинге чигаанныг турбас.

Отчёттарның болгаш соңгулдаларының түүнели күш-ажылчы коллективтерин сырый каттыжыышкынынын болгаш организастыг чоруунун өзүлдези ол болур ужурлуг. Партия организацилары профэвилел болгаш комсомол организациларынга даянмышаан, администрацияның ажыл-чорудулгазын контроллаар эргезин калбаа-биле ажыглавышаан, ажыл-агый чорудулгазының бүгү талалыг экижиирин, партияның болгаш күрүнеиҢ айтыышкынарын хажык чок болгаш шын күүседирин, совет хоорайларын сагыырын чедип алыр хүлээлгезин.

Партия кежигүүн бүрүүзүнден, оон амыдыралчы туружундан болгаш сагыга-чурумундан дыка хөй үүлдер хамааржыр. Ынчангаш коммунистиҢ авангардчы ролюн моон-даа соңгаар бедидери эргежок чугула. Коммунист кижи канчаар ажылдап турарыл база партияның болгаш күрүнеиҢ шинтирин амыдыралга канчаар боттандырып турарыл, ол бодун амыдыралга канчаар ап чоруурул дээш, бо талазы-биле өөгүү-ле үүлдер чугула. Бөгүн, база-ла кажан-кеэзедегин ышкаш, партийжи кижи чунуҢ-даа талазы-биле мурнуку турушту ээлээр, езуулуг политиктиг даянчы болур ужурлуг! Ол бодундан улам-на шынгыы негелделиг болган тудум, бодунуҢ кылган үүлдерин партийжи ак сеткилдиг чоруктун нүүрүнге хамаарыштыр шын дүүштүрген тудумна, партийжи хүрээлеңге улам-на даянчы арга-шинээлиг, оларның массаларга салдары улам күштүг болур!

Эштер! Быжыган социализмниҢ амгы үе-чадазында бистиҢ чурттуҢ бүгү ажылчы чоннарының — ажылчын ацгының, колхозчу тараачынарының, улусчу интеллигенциянын, күш болгаш угаан-даа ажылының ажылдакчыларының бүзүлбас эвилели улам быжыккан.

Мындыг социал чаңгыс эп-тиг чорукта калбак политиктиг болгаш культура талазы-биле иниитилелдиг, бедик профессионал белеткелдиг маадырлыг ажылчын ацгы кол чернин эзлеп турар. Бөгүн оон хүрээленинде 77 миллион кижи санаттынын турар болгаш эртем-билиглиг кижилер-биле немежип турар. Эртем-техниктиг депшилгенин шапкынчыдарынга ,совет иниитилелдиҢ материалдыг болгаш интеллектуалдыг потенциалын өстүреринге ажылчын ангының чогаадыкчы аргалары болгаш ролю улгадын турар. Ажылчын ангының алдар-хүндүзүн көдүрүп мактаары дээрге-ле, бүгү ажылчы чоннарны, бүгү улусту бедин-биле үнелеп мактааны ол болуру боттуг социализмниҢ дуржулгазы-биле бадыткаттынган!

Партияның аграр политиказын боттандырып, көдээ ажыл-агый будүрүлгезин үлетпүрге үндезилеп хөгжүдеринче шилчидин турарының үезинде көдээ чоннуҢ культура-техниктиг деннели бедээн. Амгы үениҢ көдээзинин ажылдакчызы дээрге-ле чаа техниканы башкарын билир, профессионал билинн соксаал чокка байлакшыдын, хөй-ниитиниҢ калбак эрге-ажыктарын барымдаалап турар кижи-дир.

Коммунистиг тургузуушкуунуҢ хемчээлинин улгатканы-биле кады интеллигенциянын саны, оон материалдыг будүрүлгеге болгаш угаан-бодал амыдыралынга салыышкынын улам улгадын турар. Эртем-билигниҢ деннелинин калбарганына, эртем-техниктиг революцияны шапкынчыдарынга идепкейлиг рольдуунга, культураның уттундурбас үнелиг чүүлдерин тургузарынга, уругларны кижизидер болгаш чоннуҢ кадыкшылын камгалаар талазы-биле буянныг-чаагай ажыл-ишке — бо бүгү чүүлдерге совет интеллигенциянын чоргаарланыр эргелиг-даа.

Ажылчын ацгының, колхозчу тараачынарының болгаш интеллигенциянын бижыг эвилели болза, коммунизмниҢ хөрээн бурунгаар шимчедин тур. рар күш-ажылдың болгаш эртем-билигниҢ каттышкан күүсеттиг иниитилелдиҢ болгаш

ОКТЯБРЬНЫҢ ТУГУ — ТАЙБЫҢНЫҢ БОЛГАШ ДЕПШИЛГЕНИҢ ТУГУ

(Тончүзу. Эгези 1-ги. 2-ги арыннарда).

бисти доктаадып шыдавас — деп, Ленин демдеглеп чораан. Ленинчи чатыларга шынчы бистиң партия болгаш Совет күрүше алды он чылдар ажыг үеде тайбын дээш демиселли чайгылыш чокка чорудуп турар. Тайбының болгаш социал-депшилгениң чөленгинжи болур бодунуң хүндүлүг хүлээлгезин Октябрьның Төрээн чуртуна алдарлыы-биле боттандырып турар.

Термоядролуг дайынның айылын чайладыр, чепсегленишкинни дүжүреринин сорулгазын бирги черже идип үндүрер ачы-хавыа Совет Эвилелиге, социализмниң акы-дуңма чурттарыга онаажып турар. Тайбың кожа-хелбээ догуناашкынның ленинчи принципиниң делегей харылзааларының норма-чижээ болу бергени төөгүлүг ужур-дузалыг чедишкин болур. Совет Эвилелиниң АКШ, Франция, ГФР болгаш өске-даа чурттар-биле ийи талалыг дугуржулгалары ангы-аңгы социал тургузулуг күрүнелериң аразында бижыг харылзааларының делегей-эрге-хоойлу талазы-биле баазазы болу берген. Европага айыл чок чорукту бижыглаар, күрүнелер аразында хөй талаларлыг харылзааларны сайыраадыр дээш кижилериң чүткүлү улуг. Нинти-европа човулел хуралының Түнел актызында ол бүгү айыттыган.

Дыка хөй күрүнелер-биле бистиң харылзааларывыс эрткен чылын улам ынай хөгжээн. ССРЭ-ниң Финляндия, Индия-биле. Ортаакы болгаш Чоокку Чөөн чүкте база Африкада дыка хөй күрүнелер-биле тайбын кады ажылдажылгазы өзулуг чаагай кожа-хелбээ чорукту эки үлегер-чижээн берип турар. Греция-биле болгаш Турция-биле бистиң харылзааларывыс илергей экижээн. Бүгү диптерде чурттарның хөй нуруузу-биле янзы-бүрү талалыг харылзаалар бисте бижыгып турар.

Стратегтиг шаап халдаашкын боо-чепсээн кызыгаарлаар дугайында (СБК-2) ССРЭ биле АКШ-тың аразында керээнин чарганын тайбыңга ынакшылдыг хөй-нинти, хөй-хөй күрүнелериң удуртукчулары канчаар-даа аажок улуг ужур-дузалыг чорук кылдыр үүлдүгүнүн көрген болгаш ону дүргеп-биле күштүг болдурып кирери дээш туржуп турар. Делегей харылзааларына гегемонизмниң политиказын болдуруп болбазының дугайында Совет Эвилелиниң саналын КНО-нуң Кол Ассамблеязынга калбаа-биле деткээн. Гегемонизмге удур демисел — чавырлыышкынны ханыладырының, делегей политиказынга демократтыг принциптерни бадыткап тургузарының, биче чурттарның болгаш улустарның эргелерин камгалаарының чугула угланыышкыны.

Тайбыңның херээнге Совет Эвилелиниң чайгылыш чок бердингени, кижи төрелгетениң келир үеэнин дугайында оон ханы сагыш салыышкыны СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң Берлинге таймылбырлааны чаа, совет эгелекчи саналдардан тодаргайы-биле илерээн. Ол эгелекчи саналдар — чер кырында кижилер дүвүрээнинге болгаш коргуушкунга таварышпазын, тайбын чурттар магадыаттынган эргени чедип алзын дээш, кайы хире бедик харыысалгалыы-биле база канчаар хөделир херегил дээрзинин сорук кириркчи үлегер-чижээ-дир.

Совет Эвилелиниң чаа эгелекчи саналдары, тайбының база чепсекти дүжүреринин айтыырларының талазы-биле оон мүрнунда идип үндүрген бистиң саналдарывыстың калбак комплексин ышкаш, өске таланың чаагай сеткили бар турда, делегейниң дүшкүүрлүг чоруун кошкадырының чорудулгазын бүрүнгаар бүзүрелдиг чорудуп болур ийик дээрзин көргүзүп турар. Ынчалзажок агрессчи империалистиг болуктер болгаш олардың-биле болуглежип турар күштер аная удур хөделип турар. НАТО-нуң стратегтери чепсектерин эндере бүдүрериң салдыныш чок күштелдирип, күштериң тургустунуп келген чижек деңзигүүрүн үрээринче, талаларның бир дөмей айыл чок болур чоруунун принципин хажыдарынче болгаш бодунга шериг талазы-биле артык күштүг болур чорукту хандырарынче, күрүнелер аразының харылзааларына күш дөгеп хөделириниң болдунар өргазын алырынче үткүп турар.

Барын Европаның өлүүн каш чурттарының девискээринге чаа хевириниң америк ракета-ядролуг чепсээн тургузар деп турар планнар онза айыылдыг. Ол планнарны боттандырар чорук ядролуг чепсекти ажыглаар дайын чөрүлдүүзинин кыжаныын Европа дилке улуу-биле күштелдирер ийик. Бижыг тайбыны болгаш айыыл чок чорукту күзеп турар Европаның улустарының амыдыралчы эрге-ажыктарынга ындыг перспектива кайы хире удурланышкак болуп турарын чугаалаан хөрек бар деп бе!

Барын чүктүн күрүнелериниң удуртукчулары боттарының айыылдыг бодалдарын Совет Эвилели сөөлгү чылдарның дургузунда Европага бодунуң чепсектиг күштерин дыка көвүдеткен дээр янзылыг үүл-биле шыныздарын оралдажып турар. Ол «сылдагының» көңгүс хоозун-мегезин эш Л. И. Брежнев сойгалап илереткен. Совет Эвилели бодунуң чепсектиг күштерин чаңгыс солдатка-даа, чаңгыс танкыга-даа, чаңгыс ракетагадаа көвүдетпээн турда, барын талакы парлалгаңын дыңнадыларындан алырга. АКШ-тың эргезинге турар Европада ядролуг частыр октарның саны 1970 чылдан бээр чижек-биле ийи катап өскен болуп турар. НАТО-нуң Европада чурттарының девискээринче 1977 чылда барык-ла 18 мун, а 1978 чылда — база 17 мун америк солдатты киргеп.

Совет саналдарның чогумчалыг утказын билип турар бис, ынчалзажок бис оон-даа хөйну күзеп турар ийик бис дижип, атлантика политиктерни ыят чогу-биле медеглеп турар. Ынчаарга олар боттары чүге уткуштур боттуг базымны кылбайн турарларыл ынчаш?

Америк ядролуг чепсектиг чаа системаларын Барын Европага тургузар бе дээрзинин дугайында айтырыгның талазы-биле шиитпир үлээп алырын НАТО күрүнелериниң парламентилери бүгү харыысалгалыы-биле көөрүнче Варшава Керээзинин күрүнелериниң парламентилери бодунуң угуулгазында кыйгырган. Чепсекти эндере бүдүрериң күштелдиреринин болдурбас болгаш Европага база оон даштында-даа тайбынны бижыглаар дээш боттарындан хамаржыр бүгү үүлдериг ук диптин чурттарының парламентилери, политиктиг партиялары болгаш хөй-нинти организациялары кылыр дээрзинге улустар ынаныр турар.

Бистиң дививис: бир болза, тайбын кожа-хелбээ догунаашкын болгаш бот-бодунга ажыктыг кады ажылдажылга, бир болза, шериг чарыгдалдарының чаа үеэн, чепсекти эндере бүдүреринге чаа базым деп ындыг шилилгениң мурнунда туруп турар. Сөөлгү таварылгада бис эргежок чугула шиитпирлерни хүлээп алырывыс чугаа чок, чүге дээрге бистиң чонувустун айыыл чок чоруу биске эң-не ыдыктыг үүл, ынчангаш аңаа кымныңдаа семээрин болдурбас бис.

Эштер! Хөрек кырында боттуг социализм — Октябрьның болгаш оон соонда болгулаан өске-даа тиилелгелиг социалистиг революцияның төлү — дайын чок делегей дээш, кижиниң чаагай чоруунга тургузуушкунуң делегейи дээш демиселге улам-на дээштиг күш болуп турар. Акы-дуңма чурттар чаңгыс эп-сеткилдиг, ниити дугурушкан туруштардан хөделбишаан, делегейниң политиктиг байдалын өзулуг чогумчударын челип ап турар.

Социалистиг чурт бүрүзүнүн болгаш бүгү дем каттыштырылгазының чечектелишкинин эргежок чугула негелдези болза бүгү талалыг кады ажылдажылганы ханыладыры болур дээрзин он-он чылдарның дуржулгазындан билир бис. Бүрүн дең эрге болгаш тускай догуناашкының хүндүлээри, эки турының сырыы каттыжыышкыны, делегей ареназынга ыяк демниг хөделири, бот-бодунга ажыктыг кады ажылдажылга болгаш бот-бодунга дузалажылга — социалистиг делегей харылзааларының тургустунзр үүлдери ол. Ол үүлдер акы-дуңма чурттарның ийи талалыг харылзааларында-даа, ол ышкаш оларның коллективтиг организациялары — Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң база Варшава Керээзинин ажыл-чорудулгазында-даа боттанып турар.

Эш Л. И. Брежневтиң болгаш акы-дуңма партияларның база күрүнелериниң удуртукчуларының Крымга ужуражыышкынары болгаш беседалары бистиң дем каттыштырылгавысты социалистиг интернационализмниң принциптеринге бижыглаар чаңгыс аай чүткүл-биле сиинккеп, ГДР-нин 30 чыл оюнга киришкен Совет Эвилелиниң партия-чазак делегациязының аян-чоруу бистиң партияларывыстың болгаш күрүнелеривистиң аразында дөмниг хөделиишкиннерни бижыглаарынга-даа, ол ышкаш тайбының болгаш делегейниң айыыл чок чоруунун негелдериг эрге-ажыктарын барымдаалап алырга-даа шылгарангай ужур-дузалыг болуушкун болган.

«Совет шериг кыжаныышкынының» дугайында мегехоозун чулчуруушкунга чаза шавыышкынныг согугну таварыштырган. Ол кара сагыштыг мегe-хоозун чоруктун дузазы-биле монополиялар «психологтуг дайынның» байдалын тургузарын, шериг чарыгдалдарын кедергей улгаттырарын, шериг бүдүүлгезин калбартырын, миллиард-миллиард ажык-кончааны соруп алырын оралдажып турар. А Пекин политиктерге ол хоп-меге — оларны ону нептерелирин база кызыдып турар — НАТО-нуң шериг чепсээн холга алырынга, боттарының гегемонисчи-эжелекчи сорулгаларын чажырарынга, империалистиг реакция-биле бөлүглежиринге хөрек болуп турар.

Кыдаттың милитаризациязын детківишаан, тускай догуناан күрүнелерни «кезедир дээн» Пекиниң оралдажыышкынарын агартышаан, империализмниң идеологтары болгаш политиктери социализмде делегей месилдежиишкиннериниң үрезиниери бар деп бадыткап турарлар. Ындыг хоп-мегеден мугулай чүве чок!

Чаа тургүзүгүнүн алыс утказындан үнүп турар социалистиг даштыкы политика болза тайбының болгаш улустарның акы-дуңмалышкы чоруунун политиказы, деп эргелиг кады ажылдажылганын политиказы болуп келген, болуп турар болгаш моон соңгаардаа болур. Социализмниң принциптериниден ойталаашкын, шовинизмниң болгаш эжелелдиң туруштарынче шилчилге өске улустарга адаан-өжээнинің болгаш агрессиянын үнер дөзү болур. Ындыг хөделишкиннер дээш социализм кандыг-даа харыысалгалыг эвес дээрзи билдингир.

Вьетнам Социалистиг Республикаже халдаашкынын «катаптаарэ кыжаныышкынарын, Лаостун болгаш Кампучияның иштики херектеринче кыдат гегемонистериниң каржы холгаарлаашкынын социализмниң акы-дуңмалышкы чурттары, коммунистиг болгаш ажылчын партиялар шиитпирлин-биле буруу шапкан. Ындыг хөделишкиннер чүге социалистиг политикага удурланышкак эвес, олар КНО-нуң Уставынга, делегей эргезинин бодуун нормаларынга дүүшкек эвес. Оон-биле кады ындыг хөделишкиннер «гегемонизмге удур демиселчилер» деп маонсчилерни илередип, оларның өзулуг гегемонисчи арнын сойгалап илередип турар. Совет улустун сагыш-сеткили болгаш бистиң кимчеэн Вьетнамның, Лаостун болгаш Кампучияның улустарының талазында турган болгаш моон соңгаар-даа оон талазынга болур. Оларның талазында империалистиг албадаашкынның болгаш гегемонизмниң политиказын хүлээп көрбейн турарлар туржуп турар.

КУР-га хамаарыштыр бистиң политикавыс принципиалдыг болгаш чайгылыш чок. Бис совет-кыдат харылзааларны экижидери, чаагай кожа-хелбээ чорукту катап тургузары болгаш үшкү чурттарның күсели-биле эвес, кайызынга-даа ажыктыг харылзааларны хөгжүдери дээш туржуп келген болгаш туржуп даа турар бис. Күрүне аразының харылзааларын экижидер сорулга-биле сөөлгү он беш чылда дургузунда Совет Эвилелиниң чогаалдыкчы саналдарны хөй удаа саналдап келген. Москвада совет-кыдат чугаалажымышкыннар үргүлчүлеп турар. Ийи таланың харылзааларының айтырыгларын кыдат тала кайы хире көрүп турарындан оларның түүнелдери хамааржыр.

Эштер! Аныяк күрүнелер-биле Совет Эвилелиниң харылзааларының калбарын тударын бис сеткил ханыышкын-биле демдеглеп турар бис. Хамаарымшас чорук болгаш хосталга дээш оларны демиселгинге Октябрьның Төрээн чуртунуң, социалистиг демкаттыштырылгазының талазыдан доктаамал деткимче дээш улуу-биле өөрүп четтиргенин үлустар илередип турар. Бистин улузувустун эп-сеткил каттыштырылгазын илередиэн ындыг өзулуг хосталгалыг, революстуг шимчээшкин чок.

Анголаның болгаш Эфиопияның, Афганистанның, Никарагуаның, Гренаданың улустарының сөөлгү чылдарда империалистиг тергиидилдин кинчизин үзе шапкаш, хамаарышпас хөгжүлденің оруунче шилчип киргеннинге совет кижидер өөрүп турар. Күчүлүг массалыг шимчээшкиннер Иранда хаанныг өзу-чурумну чок кылган. Мурнуу Африкада дарлаксы расисчи өзу-чурумнар буурап дүжер деп барган.

Ынчалза-даа амгы үеде национал-хосталгалыг шимчээшкинин шериг күжү-биле, экономиктиг бүзээлээшкин-биле, хөлезеленикчилерни чорудары-биле, национал-дар аразынга адаан-өжээнин кыпсыры-биле неоколониализмниң кажар аргалары-биле базарын оралдажырының чаңгыс-даа таварылгазын империализм эртирбейн турар. Чоокку Чөөн чүк айтырыын чөптүг шиитпирлээринге империализм шаптыктап турар, оон буруузу-биле Палестинаның араб улузу даштыкыга чурттаарын азы эжелекчилерге базындырын чурттаарын уламчылап турар, Ливанда хан тогүүшкүну уламчылавышаан.

Ынчангаш делегейниң улустары империалистиг чимеенишкиннерге бедик серемчилелдиг болуп, оларның хамаарышпас чоруунга, бодунуң иштики тургузуунун айтырыгларын бодунуң тускай шиитпирлээр эргезинге семээшкиннерге шиитпирлиг ойтур шавыышкынны берип турар.

Ийе, оларның дайыннары кымыл базы оларның өцнуктеп кымыл-дааны чок ийик-ле. Ынчалзажок, ол-ла дааны-биле, ол-ла дааны-биле, ол-ла дааны-биле

1917 ҮЛҮГ ОКТЯБРЬГА АЛДАР! 1979

Михаил ИСАКОВСКИЙ

1917 ЧЫЛДЫҢ ОКТЯБРЬ 25-ТЕ

Угаанымда шыгжаттынган
Улус чонум чуртталгазын
Магалыг хүн үнүп кээрге,
База катап сактып тур мен.
Делегейге үнүп кербээн
Деңнелге чок ачылыг хүн —
Эчис чолдуң эгези бөөп,
Эң-не баштай көстүп келген.
Хемчээп четпес өөрүшкүнүң
Хөреченизи бистер-дир бис.
Шак-ла ол хүн чонувус-даа
Салым-хуузун уткуп алган.
Олут орбас, чыдын чытпас,
Онза түрег көрүп чораан
Ажылчыннар хөндүрүлген —
Аас-кежиин холга алган.
Чеме чүүктээн ядамык кул
Черниң ээзи болу берген.
Теегүге көстүп кербээн
Төре хөрээ ыптып үнген.
Чүректерни кемдедип каан
Чүс-чүс чылдар човулаңын
Килең хады ширбий шаапкан —
Кижилер-даа демин катган.
Эргип четпес, кызыгаар чок,
Знерелдиг Төрээн чуртка
Ажылчыннар, тараачыннар
Ашпас хүну ынчаар үнген.
Бөдүүн чоннуң идегели—
Бөмбүрзекке кара чаңгыс
Чырык сылдыс — Совет чазак
Шынап ынчап төрүттүнген...
Тура халаан чоннуң соруу
Тулчуушкунга тиилеттирбээн.
Чогаан күзел хей-ээт кирер,
Чогуваанны чогуттунар!

Дары ыжы бүргеге-даа,
Дайзыннар чөрүшче-даа,
Ол дег чырык, ол дег эргим
Онза байыр туруп кербээн.
Оон ашпес чырыткызы
Октаргайны хөме алган.
Аҗы-дүңма улустарның
Арыг-шынчы сүлдези ол.

Хайыралыг хүнүвүс ам
Кажан шагда мөңге, ашпас,
Чамбыгдипти дескиндир
Чайынналып, улам чырыыр!

Чимит-Рэгзэн НАМЧИЛОВ, бурят шулуючү.

КЫЗЫЛ ШӨЛ

Дамыр-ханның чүрективе
Дамчып барып турары дег,
Улуг чурттуң оруктары
Уткужуп кээр—Шөлүвүс бо.

Аңаа латыш чечен-биле
Аралажып, таныжа бээр,
Коми, якут, белорус-даа...
Хөлүн тутчуп чолукшуурлар.

Кызыл туктар чоргаар чалгаан,
Кызыл Шөлде шивилер-даа
Магаданчыг хөну-хөну,
Мавзолейни таңныылдап тур.

Ырак Саян дагларындан
Ынак Шөлге бурят мен-даа
Аҗы-дүңма улус-биле
Амыр солчуп, хөөрежир мен.

Аңаа келген амытан чон
Аалчы, өңнүк төрел апаар —
Сагыш-сеткил чаңгыс аайы
Шаңналдардан артык эргим.

М. КЕНИН-ЛОПСАН.

ИЙИ ЧАДЫР

Адам-өгбем бурун шагда чурту чораан
Ак-Хем бажы калбак эзим шыргайында —
Кожалашкан сарыг дыттар доразында
Хоочун аңчы ачам туткан чадыр бар ийик.

Халыынныг каан шалбааларны дүвүнге дээр,
Каргакталдыр суун соруп каанда безин
Деңгеликтер адаа-биле бадып чыдар
Төнүп болбас кара суглуг чер-ле болгай.

Хаптар дээргe, хаалга-даа чок, шак ол чадыр
Кара чаштан караам уунга көстүп кээр-дир...
Ырак черге—Разливке база чордум,
Ында бөдүүн чадыр барын база кардум,

Артындан-даа, мурнундан-даа топтап көрдүм,
Ачам туткан чадырындан ылгап чогул,
Арат кижи тайга кезип, олча хайып,
Аңнап хонар чадыры дег, чадыржыкка

Улуг Кижи база чурттап чораан-дыр деп
Улам хандыр билип турдум. Бүзүредим.
Өөтемчейге төрүттүнмейн турумда-ла,
Өзүп келгеш, чарлыын кылыр чагыргамның

Салым-чолун чолдак төшне саазын салгаш,
Чаяап бижээн чериң бо-дур. Кожа тур мен!
Хөрээнерниң тыва черде бүткениниң
Хөреченизи болуп көөйн деп саглеп тур мен.

ИЙИГИ ХҮНДЕ

(ДЖОН РИДТИҢ «ДЕЛЕГЕЙНИ СИЛГИПКЕН 10 ХҮН» ДЕП НОМУНДАН).

Кажан президиум кежигүннери болгаш Ленин — оларның аразында улуг Ленин көстүп келирге, байыр чедирген кыйгылар болгаш адыш часкаашкыннарының диңмиг-даажы чалгып турда, таптыг-ла сес шак үжен минута турган...

Ол эдээн каш минута дургузунда улам өскүп орган адыш часкаашкыннарын эскербейн, келген делегаттарже имирээртп көрбүшаан, индирниң бир азыындан гуттунуп алган турган. Адыш часкаашкыннары төне бээрге, ол допчу болгаш бөдүүнү-биле чугаалаан:

«Социалистиг өзү-чурумнуң тургузуушкунунче кирер үе ам келген-дир!».

База катап-ла кижилернин, улуг шуурганга дөмей, адыш часкаашкыныныи диңмирээшкини.

«Бистин баштайгы ажыл-хөрөөвис — тайбынны боттандырарынче практиктиг базымнар болур ужурлуг... Чаалажып турар чуртларга, Совет тайбын байдалдарынга дүүштүр саналды кызыышкын, дээрбеңдээшкин чокка, улустун боттарының эрге-ажының боттары хостуг шиитпирээр үндезинни барымзаалап кирер ужурлуг бис...».

Октябрь 24—25-те болган революция — социалистиг революцияның чаа үеча дазын ажыдын турар. Тайбын болгаш социализм дээш ажылчын шимчээшкиниң тиилелгезин чедип алыр болгаш бодунун томуйлалын балыткаар...» — деп, ол чугаазын төнүрген.

Оон сестери кижилернин сагыш-сеткилин хөлзедип, улуг күш-биле чүтлепкен. Лениннин чугаалаан үүлдериниге чоо шынызыгар дээрзи моон-на тодаргай.

...Чер дугайында декретти Ленин чарлаан: «Кандыг-даа садып алыышкын чокка помещиктин черни хуу өнчү кылып турганын солуур... Хавыртынып турар ам бүгү чонуу болган чүүлдерге кандыг-даа үреглээшкин турбас ужурлуг, бир өвес ындыг таварыла туруп кээр болза, революцияның судунга торгап шиидер аар үүлгедиг болур дээрзин чарлаар... Черни хөлөөдир дугайында айтырыгны черге түскай шиитпирээр...»

Дүнекинин ийи шакта чер дугайында декретти бадылаашкынче кирген болгаш хүлээп алдынган, аңаа чүгле чаңгыс кижи улур болган. Тараачын делегаттар канчаар-даа аажок өөрүп, байырлап турганнар.

...Улус Комиссариадынын Чөвүлели дээш, делегаттарның хөй нуруузу балылаан.

Россия республиканың чаа парламентизи — чаа Төп Күүсекчи Комитетти сонгуп алырынга үр үе чарыттынмаан. Чүс кежигүннерниң аразынга чеден большевик сонгуттунган...

Ол-ла шакта Советтерниң II Бүгү-россия съездизи хагдынган. Россияның бүгүле булуннарынга болуп эргген улуг болуушкуннарны дүрген-не чугаалап бээрибиле оон делегаттары аттанып турганнар.

Джон РИД, англи чогаалчы.

В. БОНЧ-БРУЕВИЧ

БАШТЫҢЧЫНЫҢ ЭЭП КЕЛГЕНИ

1917 чылда Владимир Ильич даштыкыга, Швейцарияга, кезек када чурттаар ужурга таварышкан. Марттын төнчүзүнде Россияже дүрген ээп кээр дээш ол болдунар-ла хемчелерни ап турган.

Ынчан Европага империалистиг дайын чоруп турган, күүнелер аразының кызыгаарлары хагдынган болгаш, оларны таварты эртери, ылангыя Лениннге ындыг-ла амыр эвес. Хаанныг Россиянын шериг эвилелчилери — Франция болгаш Англияның чазактары Ленин ышкаш ындыг кончут айыылдыг революсчуну төрээн чуртунче эттиирлериниң коргарлар дээрзин билген бис. Хаанныг эрге-чагырганы дүжүр октаан соонда тургустунган Түр чазактың ол бүгүге эки салдар чедирериниге бүзүрээн-даа хөрээ чок. Ол чазак дээрге буржуазияга чалча болган кижилерден тургустунган. Олар Лениннин көзүриңден кортканнар, ону күзеввэннер-даа.

Бистер, большевиктер, черчерге революсту ажылды чорудуп турарувус. Ол үеде дыка хой эш-өөр кара-бажыннардан үүгүлеп, шолулгедеп четкилеп келген болгаш, бистин күүвүс улгаткан. Үе дээрге аарберге, бачым чымыштыг турган. Ынчангаш бис Владимир Ильичиниң чүгүла хөрөх болганын аажок күзеп-бодап турган бис.

Хөөртен медээ дыңналган: Владимир Ильич Швешияда келген, оон бичин болгаш, Финляндияже чорупкан, а ынчалза-ынчалза, апрель 3-те Петроградка кежээ кээр.

Бис ол дугайын орайтан дыныаан бис, ол хүн артыдала ажылдавас турган түве. Солунаар үнмес, заводтар болгаш фабрикадар, почта база ажылдавас, Ынчалза-даа большевиктер партиялының Петроград комитеди Питерниң болгаш Кронштадтың ажылчыннарынга, солдаттарынга, матростарынга Владимир Ильичиниң келиринин дугайында дыңнадып шыдапкан.

Кежээкинин чеди шакта Петроград комитединиң бажыныңа чанынга чыглып келгеш, кызыл тугувусту өскелеңнедир чада тудупкаш, Финляндия вокзалынче шуужуп чоруптувус. Вокзалче чоокшулаанывыс тудум-на ажылчыннар улам көвүдээн. Олар бага-ла Лениннин уткуур дээш чыглып кээп турганнары ол.

Чон улам-на ювудеп орган. Шериглер чаңгыс ээй дей-дескя базып эртип турганнар. Оркестрлер диңмиреп, революсчу ырлар куттулуп турган.

Финляндия вокзалының чанында шөлдү болгаш оон чоок-кавызында кудумчуларны ажылчыннар болгаш солдаттар долган. Олар Лениннге байыр чедирер дээш келгеннер.

Күчүлүг күүк машиналар кээп турган. Карандылап эгелээн. Поездниң кээриниге чедир эвээш үе арткан. Чон маңнап-ла турган.

Ам-на түман өттүр талыгырда паровозтуп оттары көстүп келген.

Вагоннарже шупту үнмерлежи берген. Паровозтуң бешки вагонундан Владимир Ильич, оон соондан Надежда Константиновна болгаш өске-даа читтер үнүп келген.

— Го-маан-ыг!—деп, команда шериг кезээнде чаңгыланы берген.

Оркестр ойнап турган. Ыытпимээн читкен, а чүгле оркестр диңмитиелбишаан.

Хүндүлелдин чыскаалының мурну-биле Владимир Ильич өөрүшкү-маннайлыг баспышаан, улус-биле мендилежип чораан. Ол үеде «ура» чирт дээн. Владимир Ильич тура дүшкеш, кезек зайын тыпайын баргаш айтырган:

— Чүл ол

— Революсчу шериглер болгаш ажылчыннар силерге байыр чедирип турары ол-дур— деп, бир кижи карылаан...

Владимир Ильич күүк машина кырынче үнүп келген. Ыржым-шыпшын апарган.

Владимир Ильич кезек ыыт чок турган, чугаалап эгелээн. Үр үеде шөлүлге сөөлүнде оон чон мурнунга сөөлгу чугаазы ол болган. Ажылчыннарны, солдаттарны болгаш матростарны эрге-чагырга дээш демисежиринче ол кыйгырган. Чугаазын мынчаар дооскан.

— Социалистиг революция делгерезин!

КАЯА, ЧҮҮ БОЛУРУЛ?

⊙ **Бөгүн хөгжүм-шин театрынга** Ү. Гаджибековтун «Аршин Мал-алан» деп шинзи 19 шакта үнер. Ноябрь 8-те хүндүскүнүң 12 шакта «Мөңгүн дуюг» деп шин (орус дылга) үнер.

⊙ **Филармонияга** ноябрь 8—9 хүннеринде РСФСР-ниң алдарлыг артизи В. Шубарин концерт көргүзер. Эгелээри 18, 20, 30 шактарда.

⊙ **«Енисей» Культура бажыныга** Делегейниң уруглар чылынга тураскааткан уруглар-ның чуруктарының делгелгези ноябрь 7-ден 10-га чедир хүндүскүнүң 12 шакта ажык турар. Ноябрь 7—8 хүннеринде аныяктарның дыштанылга кежээн болур. Эгелээри 20 шакта. Ноябрьның 9-та «Бистиң - албан-хүлээлгевис ындыг» деп темалыг кежээ 19 шакта болур. Ноябрь 10-да школачылар аразынга шыдыраа-шашки маргылдаазы 12 шакта эгелээр.

⊙ **«Геолог» Культура бажыныга** бөгүн «Бистин Октябрь» деп номчукчулар конкурузу болур. Эгелээри 15 шакта. Ноябрь 8-те милиция ажылдакчыларынга тураскааткан беседа 17 шакта болур. Ноябрь 10-да аныяк көрүкчүлер театрының «Бистиң театр» деп шинзи 15 шакта эгелээр. Кежээкинин 20 шакта аныяктарның дыштанылга кежээзи болур.

⊙ **«Херел» спорт залынга** ВЛКСМ хооркомунуң шаңнылы дээш волейбол маргылдаазы бөгүн 14 шакта уламчылаар. Ноябрь 8-те күш-культура коллективтериниң аразынга баскетбол маргылдаазы 10 шакта эгелээр. Ноябрь 9—10 хүннеринде стол теннизинге «Спартак» эки тура спорт институтунуң бөгүн чеди дээш маргылдаа 10 шакта эгелээр.

⊙ **Шыдыраа клубунга** шыдыраага дүрген ойнаарының маргылдаазы бөгүн 14 шакта, даарта 10 шакта болур. Ноябрь 9-та ССРЭ-ниң спорт мастериге кандидат Н. Шишигин шыдыраалаар күзелдиглер-биле хары үгда ойнаар. Эгелээри 10 шакта.

⊙ **Культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгының** теннис залынга ноябрь 8-те маргылдаа болур. Эгелээри 10 шакта.

⊙ **Парктың спорт шөлүнге** баг кагарының маргылдаазы ноябрь 9-та 11 шакта эгелээр.

телевидение

НОЯБРЬ 7-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

10.00 — «Ye». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

11.00 — **Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 62 чыл оюнга тураскааткан Кызыл хоорайның ажылчы чоннарының байырлыг чыскаалы.** В. И. Ленин эттыг шөлден дамчыдылга.

МОСКВАДАН

12.50 — Н. Песков. **«Төрээн чуртка даңгырак».** Кантата. 13.15 — **«Мээң Москвам».** Документалдыг телефильм. 13.45 — **Москва. Кызыл Шөл. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 62 чыл оюнга тураскааткан шериг парады болгаш ажылчы чоннарның чыскаалы. Төнгенде—** пионерлерниң байырлыг концерти. 17.15 — **«Улуг Октябрьга».** 17.45 — **Делегейниң уруглар чылынга. «Күрүне уругларга».** Документалдыг фильмниң баштайгы көргүзүү. 18.10 — **«Уттундурбас киноленталар». «Ленин 1918 чылда».** Уран-чечен телефильм. 19.55 — **«Ак-көк отчугаш».** 22.30 — **Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 62 чыл оюнга тураскааткан шериг парадының болгаш ажылчы чоннарның чыскаалының дугайында репортаж.** 23.30 — 01.00 — Спорт программазы: футбол талазы-биле УЭФА-ның кубогу. **«Динамо»** (Киев) — **«Баник»** (Острава, ЧССР). Киевтен дамчыдылга. Футбол талазы-биле Европа чемпионнарының кубогу. **«Динамо»** (Тбилиси) — **«Гамбург»** (ГФР). Тбилисиден дамчыдылга.

ЧИИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

11.05 — Мультфильмнер программазы: **«Октябрь марыжы», «Буденовка», «Бис чуруп турар бис».** 11.30 — ССРЭ улустарының ырлары болгаш таңцылары. 12.15 — **«Комсомол дугайында шүлүктер».** 12.50 — 18.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — 19.30 — **Октябрьның социалистиг Улут революциязының 62 чыл оюнга тураскааткан Кызыл хоорайның ажылчы чоннарының байырлыг чыскаалының дугайында репортаж.**

агаар

Кызылдың агаар станциязының медээзин өзугаар алырга, бөгүн республикага бүргеп, аялып каап турар агаар болур. Бүрүмнүн чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температураза 0—3 градус соор.

Кызылга бүргеп, аялыр, биче хар чаар. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температураза 2—7 градус соок болур.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

Кино

НОЯБРЬ 7-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Оиза ылгавыры чок» (2 сериялыг) 9.50, 12.30, 15.10, 17.50, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кызыл галстук», «Чарыш» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР». «Адыр, мана!» 11.00, 14.05, «Улуг кижи апарганымда» 12.20, 15.25, «Иванцов, Петров, Сидоров» 17.20, 18.50, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Чугаалажыыл, акый...» (2 сериялыг) 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

спорт

БАЙЫРЛАЛГА ТУРАСКААТКАН

Баскетболга Тыва АССР-ниң чемпиону ат дээш маргылдаа Кызылдың «Херел» спорт залынга дөрт хүн үргүлчүлээш доозулган. Ук маргылдааны оон киржикчилери Улуг Октябрьның 62 чыл оюнга тураскааткан.

Эң шыырак бирги бөлүкке Тываның көдээ ажыл-агый техникумунун сургуулдары эң сөөлгү оюнда «Медик» командазы-биле ойнаан. Кайыдаа таланын ойнакчылары баскетболдун чараш, аваангыр-кашпагай аргаларын ажыглап, бирде бирээзи сан талазы-биле мурнап чоруп турган.

«Медик» команданың составынга бистин республиканың аңгы-аңгы чылларда чемпиону чораан хоочун ойнакчылар Сергей, Виктор Моломдай алышкылар. Олег Хопуя дээш оон-даа өске сураглыг спортчулар ойнаан. Олар тиилелгени чедип алыр дээш бүгү бар күүзүн, арга-дуржулгазын ажыглаза-даа, оларның удурланыкчылары артык күштүүн көргүскен.

Ылангыя көдээ ажыл-агый техникумунун командазының капитаны Сергей Кушматовтун, халдакчылар Леонид Павленконун, Александр Мешкорудниковтун баскетбол тырыкызынче октаан мячиктериниң хөй кезии кирип, командазынга хөй саины эккеп турганнар. Команданың кежигүннериниң хөй кезииниң узуну 1 метр 80 сантиметрден куду эвес болган. А баскетбол ойнаар улустар узун болган тудум эки деп чүвени билир бис. Ынчангаш ол база спортчуларга улуг идиглиг болганы чугаажок. Бо ийи команданың чемпион ат дээш ужуражылгазынга көдээ ажыл-агый техникумунун сургуулдары тиилээн. Оларның ниити саны 70:50 болуп төнген.

Көдээ ажыл-агый техникумунун командазы республика чемпиону атты чедип алыр дээш 8 чыл интинде турҗуп келген. 1971 чылдан эгелээш команда республика маргылдаазынга киришкеш, үргүлчү ийнги, үшкү черлерни ээлеп турган. Оларның күзели бо чылын боттанган. Команда Тываның чемпиону деп бедик атты төлептин-биле чаалап алганы ол. Командада талантылыг, өзүп орар баскетболистерниң саны база хөй. Эрткен чылгы республика чемпиону Кызылдың педагогика институтунун студентилери бо удаада үшкү черни ээлээн.

Ийиги бөлүкке болган оюнларга Таңды райондан келген спортчулар түүнел ужуражылгалында Улуг-Хем районнуң шилиндек командазын ооскаш, бирги черже үнген. Хову-Аксының баскетболистери Кызыл районнуң командазын 73-72 санга уткаш, үшкү черни ээлээн.

Бөлүк бүрүзүнге бирги черлерни алган командаларга республиканың Күш-культура болгаш спорт комитединиң шилчиир кубоктарын, тураскаадлыг вымпелдерин тыыскан.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: маргылдаа үезинде (үстүнде): ийиги бөлүкке чемпионнаан Таңды районнуң шилиндек командазының капитаны Е. Городинскийниң шаңналды ап турары.

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3, ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг киллдистериниң 2-37-13; пропаганда киллдзиниң 2-31-75, культура киллдзинин 2-23-54, көдээ ажыл-агый киллдзинин 2-21-47, үлетпүр киллдзинин 2-22-64, чагаа киллдзиниң 2-41-27, информация киллдзинин 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16405. Чагыг № 2572.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00352